

Regional peculiarities of Eastern collections and of topical editions of Georgian National Museum (visual anthropology research)

Manuchar Loria

Associate professor
Batumi Shota Rustaveli State University
Department of Oriental Studies
Georgia, Batumi
mloria@bsu.edu.ge

Abstract

Shalom Koboshvili's artwork causes interest in relation with its display of Georgian reality through the drawings. Shalom was born in 1876 in Akhaltsikhe in a poor Jewish family. In 1937 he started his career at Georgian Jewish Historical-Ethnographic Museum holding gatekeeper's position. By initiative of Aron Krikhel the museum was established and put into operation on November 23, 1933. The museum had three departments: ethnographic, historical and socialist ones. In 1934-1936 the museum implemented the scientific expeditions to almost all Georgian regions, populated by Georgian Jews communities. The expeditions resulted in collection of a essential ethnographic material. Having increased its scientific potential, in 1940-1945 the museum published three proceedings, playing a great role in increase of the Jewish people self-awareness and promotion of culture of Diaspora.

The activities, implemented by Georgian Jewish Historical-Ethnographic Museum deeply impressed Sh. Koboshvili, who started painting at the age of sixty. During five year period, self-taught artist created more than 60 different size pictures, performed in pencil, water color and oil painting. Mainly his drawings display old and new lifestyle of Jews living in Akhlatsikhe.

Peculiarities of every day life of Georgian Jews are carefully shown in the following pictures and drawings created by Koboshvili: ajla; agkala; a child, visiting self-taught doctor; missionary, selling amulets;

atara; childbirth; taking a child to circumcision, a market in Akhaltsikhe; the Bible of Breti; Jewish district (Akhlatsikhe); Jew bashing; Mikveh; ill woman with self-taught doctor at mikveh; missionary, blessing children; boy-servant; rich jewish man's wife visiting a bath; groom; bride; taking a bride to the bath; Simhat Torah holiday; money distribution after agkal, Purim; street venders; ritual immolation of chicken; selling of Jewish boy-servant by feudal lords; handiwork; herem-anathema and others. Our work is focused on only some aspects of lifestyle of the Jewish family.

On the basis of toponymic, archeologic and ethnographic material it may be stated that town districts in Georgia were arranged under different principles. In some cases there were the districts, arranged in accordance with activities, characterizing the persons living there, in other ones, the separate districts were arranged in accordance with the ethnical, religious or other patterns. The same principle also characterized the Jews living in different regions of Georgia. Jewish districts were arranged around the synagogues in Tbilisi, Kutaisi, Surami, Sachkhere, Oni, Tskhinvali, Akhaltsikhe, Kula, Bandza...

As an illustration we present only several drawings by Shalom Koboshvili: Jewish district in Akhlatsikhe – a painting, which by its charming huts and barracks, drawn in pleasant and attractive colors, displays reality of Jewish life. Only two synagogue buildings are distinctive by their size and arrangement in the district resembling a mountain village. Through this picture, the author wants to mention, that despite the Jews lived in poor barracks and had low-wage jobs, they could construct beautiful synagogues³⁸. This fact is also proved by the other authors, e.g. I. David noted, that “Jewish population of Akhaltsikhe lived in huts,

illuminated by sunlights coming from the roofs”. According to census, implemented by Commission of National Minorities of Georgian Government in 1932, Jewish houses in Akhaltsikhe were single-floor ones, sometimes – semi-huts. The houses typically contained two rooms. Rich people typically had three rooms, seldom ten-twelve rooms, in which sixty to seventy people lived. Garbage, discharged from one house,

was often collected on the roofs of the other ones. Dirt floor, especially in kitchens, where they spent most of their time, also was a typical characteristic feature of Jewish house.

The message, related with the houses of the Jewish people, sent in 1933 to the Central Executive Committee of the Soviet Union by Ph. Makharadze contained the following description: “the houses, in which the majority of the Jewish people live, are semi-ruined mud huts, they are built from twigs and grove of Jerusalem thorns. The houses are damp, obscure, poorly ventilated, unprotected from winds, rains and cold weather. Almost each member of community has insufficient living space – 1 square meter, multi-child families live in one room of 10-15 square meters and don't have utility spaces. Because of the density of closely located houses, even a low scale fire will destroy the whole settlement resulting hundreds of thousands victims among Jewish population”.

In some cases, Jewish house also had a religious status. According to I. Papismamedov: “16-17 Jewish families, residing in Gori, lived in one two-storey house. One big room on the second floor was allocated for prayer, there was one-pool mikveh on the first floor, which belonged to the whole Jewish community of Gori”. Inspired by above mentioned, Sh. Kobiashvili in 1938 painted ethnography-related drawing: “Mikveh” and “Ill woman and self-taught doctor at mikveh”. One day prior wedding ceremony, Jewish woman was brought to the mikveh for participation in religious ceremony of ritual purity. Mikveh is a ritual pool filling in only by rain water. After three diversings into the pool, the bride (without wiping her body) dressed her dress. According Jewish customs, the ceremony was related with reproduction and fertility. Through the ritual, the bride was awarded childbirth ability and fertilizing power of water. Fertilizing power of water also played an important role in Georgian ethnographic life. Ritual bathing was obligatory for Jewish women who participated in the ceremony in different cases, for example they were prohibited to share a bed with their husbands without a symbolic purification.

Keywords: Georgian National Museum.

საქართველოს ეროვნული მუზეუმის აღმოსავლური კოლექციებისა და თემატური გამოცემების რეგიონული აქცენტები (ვიზუალურ ანთროპოლოგიური კვლევა)

მანუჩარ ლორია

ასოცირებული პროფესორი
ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
აღმოსავლეთმცოდნეობის დეპარტამენტის
საქართველო, ბათუმი
mloria@bsu.edu.ge

ანოტაცია

საქართველოს ეროვნულ მუზეუმში თავმოყრილია მრავალი კოლექცია: ევრაზიაში აღმოჩენილი უძველესი ადამიანის ნაშთები უნიკალური არქეოლოგიური და ეთნოგრაფიული ნივთები, ბუნების ისტორიის ამსახველი მასალა, ქრისტიანული კულტურის მდიდარი მემკვიდრეობა ჭედური და ფერწერული ხატები, ჯვრები, ნაქარგობა, ტიხრული მინანქარი, პირველხარისხოვანი აღმოსავლური ძეგლები, ნუმიზმატიკის მდიდარი კოლექცია, ოქროსა და ვერცხლის ნატიფი სამკაულები ანტიკური კოლხეთიდან, სხვადასხვა დროის ქართველი და ევროპელი მხატვრების შესანიშნავი ნამუშევრები: ეგვიპტური - სარკოფაგი, უშებტი, ოსირისი, ქსოვილი კენტავრის გამოსახულებით, ქსოვილი წმ. გიორგის გამოსახულებით, აბასიანთა სახალიფოს ყურანის ხელნაწერის ფრაგმენტი; ირანული ხელნაწერები მინიატურით; ტიბეტური - მანდალა, ღვთაება მწვანე ტარა, ჩინური-ლარნაკი ხუფით, რიტუალური თასი; იაპონური დეკორატიული თეფში და სხვ.

საკვანძო სიტყვები: საქართველოს ეროვნული მუზეუმი.

მსჯელობა

საქართველოს ეროვნულ მუზეუმში თავმოყრილია მრავალი კოლექცია: ევრაზიაში აღმოჩენილი უძველესი ადამიანის ნაშთები უნიკალური არქეოლოგიური და ეთნოგრაფიული ნივთები, ბუნების ისტორიის ამსახველი მასალა, ქრისტიანული კულტურის მდიდარი მემკვიდრეობა ჭედური და ფერწერული ხატები, ჯვრები, ნაქარგობა, ტიხრული მინანქარი, პირველხარისხოვანი აღმოსავლური ძეგლები, ნუმიზმატიკის მდიდარი კოლექცია, ოქროსა და ვერცხლის ნატიფი სამკაულები ანტიკური კოლხეთიდან, სხვადასხვა დროის ქართველი და ევროპელი მხატვრების შესანიშნავი ნამუშევრები: ეგვიპტური - სარკოფაგი, უშბუტი, ოსირისი, ქსოვილი კენტავრის გამოსახულებით, ქსოვილი წმ. გიორგის გამოსახულებით, აბასიანთა სახალიფოს ყურანის ხელნაწერის ფრაგმენტი; ირანული ხელნაწერები მინიატურით; ტიბეტური - მანდალა, ღვთაება მწვანე ტარა, ჩინური-ლარნაკი ხუფით, რიტუალური თასი; იაპონური დეკორატიული თეფში და სხვ. ასევე, უაღრესად მნიშვნელოვანია თემატური გამოცემები დამხმარე მასალა პედაგოგებისთვის - ეგვიპტური ხელოვნება, 2017; გამოფენის კატალოგები - გზა მშვენიერებისკენ - ჩინური ხელოვნება, 2010, ქართველი ებრაელები - ისტორია და კულტურა, 2010, მარადიული ცეცხლი - ქართველ ებრაელთა კულტურა და ყოფა, 2008, შალომ კობოშვილი, 2006 და სხვ. (**საქართველოს ეროვნულ მუზეუმი. [http://museum.ge/...](http://museum.ge/)**)

ნაშრომში, პირობითად განვიხილავთ თვითნასწავლი ებრაელი მხატვრის შალომ კობოშვილის შესახებ ქართულ, ინგლისურ, ებრაულ ენაზე 2006 წელს გამოცემულ გამოფენის კატალოგს.

შ. კობოშვილი დაიბადა 1876 წელს ახალციხეში, ღარიბი ებრაელის ოჯახში. 1937 წელს იგი საქართველოს ებრაელთა ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ მუზეუმში იწყებს მუშაობას დარაჯად. მუზეუმი გაიხსნა 1933 წლის 23 ნოემბერს, ღარიბკომთან არსებული კულტბაზის შენობაში, არონ კრიხელის ინიციატივით. მუზეუმში იყო სამი განყოფილება: ეთნოგრაფიული, ისტორიული და სოციალისტური. 1934-1936 წლებში მუზეუმმა მოაწყო სამეცნიერო

ექსპედიციები საქართველოს თითქმის ყველა რეგიონში, სადაც კომპაქტურად ცხოვრობდნენ ქართველი ებრაელები. ექსპედიციის შედეგად მოპოვებული იქნა მდიდარი ეთნოგრაფიული მასალა. სამეცნიერო პოტენციალის გაზრდის შედეგად 1940-1945 წლებში მუზეუმმა გამოსცა სამი კრებული, რამაც დიდი როლი შეასრულა ებრაელთა თვითმეგნების ამაღლებაში, დიასპორის კულტურის წარმოჩენის სფეროში (იხ.: **საქართველოს ებრაელთა ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის შრომები, 1940, 1941, 1945**).

საქართველოს ებრაელთა ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის მუშაობამ დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა შ. კობოშვილზე, რომელმაც ხატვა 60 წლის ასაკში დაიწყო. ხუთი წლის მანძილზე თვითნასწავლმა შემოქმედმა ფანქრით, აკვარელითა და ზეთით 60-ზე მეტი მცირე და დიდი ზომის სურათი დახატა. მის ნახატებში, ძირითადად, ახალციხის ებრაელთა ძველი და ახალი ყოფა იყო ასახული. აჯლა, აგყალა, ავამდყოფი ბავშვი ექიმბაშთან, ამულეტებით მოვაჭრე მისიონერი, ათარა, ბატონების წამლობა, ბავშვის დაბადება, ბავშვის წინდასაცვეთად წაყვანა, ბაზარი ახალციხეში, ბრეთის ბიბლია, დვაცატნიკი, ებრაელთა კვარტალი (ახალციხე), ებრაელი სოვდოგარი, ებრაელთა დარბევა, ლილახანა, მიკვე, მიკვეში დაავადებული ქალი ექიმბაშთან, მისიონერის მიერ ბავშვების კურთხევა, მოჯამაგირე ბიჭი, მეკურტნეები, მდიდარი ებრაელის ცოლი მიდის აბანოში,

მალკუტი, ნეფე, პატარძალი, პატარძლის წაყვანა აბანოში, სიმხა თორის დღესასწაული, ფულის განაწილება აგყალის შემდეგ, ფურიმი, ფინჯრაობა, ფალახაზე აყვანა, ქუჩაში მოვაჭრე მეწვრილმანეები, ქათმის დაკვლა რიტუალური

წესით, ყმა ებრაელების გაყიდვა ფეოდალების მიერ, ხელსაქმე, ხერიმი-ანათემა, შაქარ პურის გატანა, ცეკვა, ჯეიზი და სხვ. ჩამოთვლილ ნახატებში დეტალურადაა მოცემული საქართველოს ებრაელთა ყოველდღიური ცხოვრების თავისებურებანი.

წინამდებარე ნაშრომში კი, ყურადღება გამახვილებული იქნება ებრაული ოჯახის სამყოფ-საცხოვრისის ამსახველ ერთ სურათზე - ებრაული კვარტალი ახალციხეში.

ტილო თავისი კოლორიტითა და ერთმანეთზე ჯაჭვივით გადაბმული ქონმახებითა თუ მიწური სახლებით, კარგად მოფიქრებული, საამო და მიმზიდველ ფერებში გამოხატულ სინამდვილეს ასახავს. აულის მსგავს უბანში თავისი სიდიდით და კეთილმოწყობით სინაგოგის მხოლოდ ორი შენობა გამოირჩევა. ამით მხატვარი ყურადღებას ამახვილებს იმ გარემოებაზე, რომ ღარიბი ებრაელობა ქონმახებში ცხოვრობდა, მაგრამ მათი ნაშრომი გროშებით მაინც საუკეთესო სინაგოგები შენდებოდა (**პაპისმედოვი ი. 1941, 89, 91, 94**). ამას სხვა ავტორებიც ადასტურებენ. ი. დავიდი აღნიშნავს, რომ „ებრაული მოსახლეობა ახალციხეში ცხოვრობდა მიწისქვეშა ქოხებში, სადაც სინათლე სახურავიდან ჩამოდიოდა“ (**დავიდ ი. 1989, 27**). 1932 წლის საქართველოს ეროვნული უმცირესობების კომისიის აღწერის მიხედვით, ახალციხის ებრაელთა სახლები იყო ერთსართულიანი, ზოგჯერ ნახევრად მიწურიდან შედგებოდა 2 ოთახისაგან. მდიდრებს ჰქონდათ 3 ოთახიანი, იშვიათად 10-12 ოთახიანი სახლები, რომელშიც ცხოვრობდა 60-70 სული. სახლები ძირითადად მიწურიატაკიანი იყო, განსაკუთრებით სამზარეულო სადაც უმეტეს დროს ატარებდნენ (**აბულაძე ქ. 2000, 58**). საბჭოთა კავშირის ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტისადმი ფ. მახარაძის მიერ 1933 წელს გაგზავნილ მოხსენებით ბარათში აღნიშნულია: „სახლები, სადაც ცხოვრობს ებრაული მოსახლეობის უმეტესი ნაწილი, წარმოადგენენ ნახევრად დანგრეულ მიწურებს, რომლებიც აუშენებიათ ფიჩხ-ძეძვისაგან. ისინი ნესტიანია, ბნელი, უმუქო და უჰაერო. დაუცველია ქარის წვიმის და სიცივისაგან. თითქმის მთელს მოსახლეობას ერთ სულზე აქვს ერთობ არასაკმარისი ფართობი – 1 კვ.მ. მრავალწლიანი ოჯახები ცხოვრობენ ერთ ოთახში, რომელთა ფართობი 10-15 კვ.მ-ს არ აღემატება, და არა აქვთ არავითარი სათავსოები. სახლები ისე ახლოსაა განლაგებული ერთმანეთთან, რომ მცირედი ხანძრის შემთხვევაშიც კი, ცეცხლი მოიცავს მთელს კვარტალს და

ასობით ათასები გახდებიან სტიქიური უბედურების მსხვერპლნი“
(**ვადაჭკორია შ. 2005, 189**).

ებრაელთა საცხოვრებელი, რიგ შემთხვევაში რელიგიურ სტატუსსაც იძენდა. ი. პაპისმედოვი აღნიშნავს: „გორში მცხოვრებ ებრაელთა 16-17 ოჯახი ერთ დიდ, ორსართულიან შენობაში ბინადრობდა. შენობის მეორე სართულის ბოლოს, ერთი დიდი ოთახი ლოცვას ჰქონდა დათმობილი, ლოცვის ქვეშ პირველი სართულის დაბლა სარდაფში, გაკეთებული იყო ერთაუზიანი მიკვე რომელიც გორელ ებრაელთა მთელ საზოგადოებას ეკუთვნოდა“ (**პაპისმედოვი, 1986:156**). აღნიშნულ თემატიკასთან დაკავშირებით შ. კობიაშვილმა 1938 წელს შექმნა ეთნოგრაფიული ხასიათის სურათი: „მიკვე“ და „მიკვეში დაავადებული ქალი ექიმაშთან“.

ტოპონიმიკური, არქეოლოგიური თუ ეთნოგრაფიული მასალის საფუძველზე ირკვევა, რომ საქართველოში საქალაქო უბნების ჩამოყალიბება სხვადასხვა ნიშნით ხდებოდა. ერთ შემთხვევაში უბნები იყოფოდა მოსახლეობის სპეციფიკური საქმიანობის მიხედვით, მეორე მხრივ, ცალკე უბანი ყალიბდებოდა ეთნიკური, რელიგიური და სხვა ნიშნებით. ყოველივე ეს დამახასიათებელი იყო საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში მცხოვრები ებრაელებისთვისაც. სინაგოგის ირგვლივ წარმოქმნილი კომპაქტური ებრაული დასახლებანი იყო თბილისში, ქუთაისში, სურამში, საჩხერეში, ონში, ცხინვალში, ახალციხეში, კულაშში, ბანძაში... (**იველაშვილი თ., ცაგარეიშვილი თ. 1995, 17**). აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ტოპონიმიკური, არქეოლოგიური თუ ეთნოგრაფიული მასალის საფუძველზე ირკვევა, რომ საქართველოში საქალაქო უბნების ჩამოყალიბება სხვადასხვა ნიშნით ხდებოდა. ერთ შემთხვევაში უბნები იყოფოდა მოსახლეობის სპეციფიკური საქმიანობის მიხედვით, მეორე მხრივ, ცალკე უბანი ყალიბდებოდა ეთნიკური, რელიგიური და სხვა ნიშნებით. ყოველივე ეს დამახასიათებელი იყო საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში მცხოვრები ებრაელებისთვისაც. სინაგოგის ირგვლივ წარმოქმნილი კომპაქტური ებრაული დასახლებანი იყო თბილისში, ქუთაისში, სურამში, საჩხერეში, ონში, ცხინვალში,

ახალციხეში, კულაში, ბანძაში...(იველაშვილი თ., ცაგარეიშვილი თ. 1995, 17).

დასკვნა

ამრიგად, მხატვარ შალომ კობიაშვილის შემოქმედება წარმოადგენს ძვირფას ეთნოგრაფიულ წაროს, საქართველოს ებრაელთა მატერიალური თუ სულიერი კულტურის და, საერთოდ, ტრადიციული ყოფის სხვადასხვა ასპექტით შესწავლის თვალსაზრისით. მისი ერთი სურათის განხილვაც ნათლად გვიჩვენებს, რომ ებრაელთა ეთნოგრაფიული მომენტები თითქმის ზუსტადაა დაცული. რაც ერთხელ კიდევ გვარწმუნებს, რომ ეთნოლოგიური კვლევის პროცესში სათანადო ილუსტრაციების ჩართვა (საველე-ეთნოგრაფიულ მასალებთან თუ წერილობით წყაროებთან შედარების გზით), საინტერესო დასკვნების გამოტანის შესაძლებლობას იძლევა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. აბულაძე ქ., ქართველ ებრაელთა სოციალურ - ეკონომიკური და კულტურული მდგომარეობა 1921-1940 წლებში, საკანდიდატო სადისერტაციო ნაშრომი, ხელნაწერის უფლებით, თბილისი, 2000;
2. ვადაჭკორია შ., ებრაელთა საკითხი და ქართული სინამდვილე (1921-1940), გამომცემლობა მემატეანე, თბილისი, 2006;
3. იველაშვილი თ., ცაგარეიშვილი თ., გვიხმობს მამული მამა-პაპათა (ედღვნება ისრაელში წასულ ქართველ ებრაელებს და მათ შთამომავლობას), თბილისი, 1995;
4. პაპისმედოვი, 1941 - პაპისმედოვი ი., თვითნასწავლი მხატვარი შ. კობიაშვილი და მისი შემოქმედება.- საქართველოს ებრაელთა ისტორიულ - ეთნოგრაფიული მუზეუმის შრომები, II, თბილისი, 1941;

5. პაპისმედოვი ი., ნანახი, მოსმენილი, განცდილი, გამომცემლობა, თელ-ავივი, 1986;
6. საქართველოს ებრაელთა ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის შრომები, თბილისი, I, 1940; II, 1941; III, 1945;
7. (საქართველოს ეროვნულ მუზეუმი. [http://museum.ge/...](http://museum.ge/))
8. Давид И., История евреев на Кавказе, II, Тель-Авив; 1989.